

تاثیر صنایع دستی بر جذب گردشگر

نوشین تدین طهماسبی

مقدمه:

گردشگری یکی از فعالیتهای مهمی است که در دهه های اخیر از جایگاه ویژه ای در توسعه اقتصادی برخی کشورها برخوردار بوده است. این صنعت علاوه بر درآمدزایی، ارزآوری، اشتغال زایی و تبادل فرهنگ ها، سهمی را در بین فعالیت های اقتصادی جهان، از جمله صادرات به خود اختصاص داده است. ایران به سبب وجود جاذبه های فراوان طبیعی، تاریخی و فرهنگی در زمره مستعدترین کشورهای جهان محسوب می شود، لیکن وابستگی شدید درآمد ارزی به صادرات فرآورده های نفت و گاز، موجب کم توجهی به این فعالیت شده است. از این روست که تا کنون و به رغم پتانسیل بالای این فعالیت، فعالیت گردشگری سهم ناچیزی را در اقتصاد کشور به خود اختصاص داده است. توسعه توریسم می تواند در بهبود و کیفیت صنایع دستی روستایی و افزایش تولید موثر و نهایتاً به امر اشتغال زایی کمک شایانی نماید و ایجاد یک کار ثنوی در روستاهای استان نه تنها زمان بیکاری فصلی آنان را پر می کند بلکه به اقتصاد ناحیه ای نیز کمک نموده و در صورتی که تولیدات آنها از استانداردهای معینی برخوردار باشد تقاضای خرید توسط توریستها را افزایش داده و به اقتصاد روستاییان رونق می بخشد. ازدیدگاه استادعلی اکبر دهخدا، صنایع دستی عبارتند از آنچه با دست ساخته می شود، از پارچه وقالی، ساخته های فلزی و غیره در مقابل صنایع ماشینی؛ به موجب تعریف دیگری صنایع دستی به آن گروه از صنایع اطلاق می شود که تمام یا قسمت اعظم مراحل ساخت فراوردهای آن با دست انجام گرفته و در چارچوب فرهنگ و بینش فلسفی و ذوق و هنر انسانهای هر منطقه، با توجه به دیدگاههای قومی آنها ساخته و پرداخته می شود صنایع دستی جلوه گاه آفرینش و خلاقیت هنری هر ناحیه به شمار می رود و روحیات، سلیقه و آثار هنری مردم آن ناحیه در صنایع دستی آن تجلی می یابد. از دوران باستانی تا عصر اکتشافات جغرافیایی و از آن پس تا انقلاب صنعتی و بعد از آن تا امروز، گردشگری بزرگترین تحول اجتماعی است که جوامع انسانی در طول حیات خود تجربه کرده است. در مقیاس ملی و ناحیه ای صنایع دستی به عنوان یکی از قابلیت های فرهنگی، اجتماعی و اقتصادی در جوامع روستایی و شهری از اهمیت ویژه ای برخوردار است و در مکانهای مختلف توریستی دنیا تلاش می شود تا صنایع دستی در بهترین و مناسبترین اشکال به جهانگردان عرضه گردد در نیم قرن گذشته صنایع دستی به عنوان یکی از زمینه های فعالیت فرهنگی، اقتصادی در جوامع مختلف، عامل بسیار موثری در توسعه همه جانبه کشورهای در حال توسعه بوده است. در این مدت علاوه بر کوششهایی که در سطح ملی برای احیای صنایع دستی صورت گرفته، توجه سازمانهای بین المللی مختلفی از جمله یونسکو، برنامه توسعه ملل متحد، سازمان بین المللی کار با انجام تحقیقات، برگزاری کنفرانس ها و غیره گویای اهمیت این موضوع است و دهم ژوئن (۲۰ خرداد) را روز جهانی صنایع دستی اعلام نموده اند. توجه به صنایع دستی در کشورهای مشرق زمین نخست تحت تاثیر عوامل اجتماعی و با هدف بالا بردن سطح اشتغال در جامعه و ایجاد درآمد برای گروههایی از مردم بود، اما به سرعت آثار مستقیم آن در جهت احیای سنتها، فرهنگ های بومی و کمک به شکل گرفتن هویت ملی مطرح شد. حرکت بنیادین مهاتما گاندی در احیای نساجی سنتی هند موجب شد که امروزه رشته های گوناگون پارچه بافی دستی در این کشور ضمن نگاهداشت ارزش ها و سنت های گذشته، به عنوان دومین منبع درآمد جمعیت بزرگ روستایی هند پس از کشاورزی به حساب آید. بعلاوه کشورهایی چون چین و پاکستان با تقویت صنعتگران، بازار فروش، تبلیغات و تامین مواد اولیه سعی در تولید و صادرات بیشتر این محصولات و حصر بازارهای جهانی دارند. محصولات دستی این کشورها ارزاتر از تولیدات

داخلی کشورها از جمله ایران است و مشتریان خود را در دنیا به دست آورده و سبب تعطیلی کارگاه های صنایع دستی و یا افت کیفیت در کالاهای کشورها شده است با توجه به اهمیت اقتصادی و هنری صنایع دستی شایسته است تصمیم گیران و مدیران بر اساس تحقیقات و پژوهشهای انجام گرفته در ایران و کشورهای مختلف برنامه ریزی نمایند و به آن عمل کنند. چون توسعه این صنعت می تواند در رفع با بیکاری بخصوص بیکاری فصلی و همچنین در تثبیت مردم در روستاها، شهرها و عشایر نقش مهمی داشته باشد.

اهمیت تحقیق:

صنایع روستایی به عنوان یک بخش مولد در اقتصاد از اهمیت ویژه ای برخوردار است. در اکثر کشورهای در حال توسعه این صنایع از رشد قابل ملاحظه ای برخوردار بوده و در برنامه ریزی های صنعتی، صنایع روستایی جایگاه ویژه ای را به خود اختصاص داده اند، زیرا صنایع روستایی نه تنها بخش قابل توجهی اشتغال در روستاها ایجاد می کند، بلکه منبع درآمد مهمی را نیز برای خانوارهای روستایی فراهم می سازد و علاوه بر آن در عرصه تجارت بین الملل نیز به عنوان منبع درآمدی به حساب می آیند. بنابراین صنایع دستی روستایی به عنوان مکمل اقتصاد خانوار روستایی و بعضاً به عنوان موتور محرک اقتصاد روستایی عمل می کند. همچنین کمبود اطلاعات در مورد تقاضا، قیمت، بازار مصرف و غیره از عواملی محسوب می شوند که که هم تولید کننده و هم مصرف کننده از آن متضرر می شوند. شرط لازم برای موفقیت در امر تولید و مصرف، رفع نواقص موجود در امر بازاریابی و بازار رسانی و ایجاد ساز و کار های لازم است. زیرا در صورت عدم وجود بازار برای کالاهای صنعتی، روند تولید و به طبع آن واحدهای تولید اعم از خانگی و صنعتی با مشکل مواجه خواهد شد. کم توجهی به صنایع روستایی بویژه صنایع دستی حائز اهمیت است به گونه ای که در ادبیات تحقیقات روستایی، مطالعات سیستمی بسیار اندک در خصوص بازار یابی صنایع دستی روستایی صورت گرفته است تا بتواند راهنمای مدیران و سیاستگذاران قرار گیرد.

تعریف صنایع دستی:

صنایع دستی به آن گروه از صنایع اطلاق میشود که عمدتاً با استفاده از مواد اولیه بومی تهیه شده و نشان دهنده ویژگیها و میراث هنری و سنتی مردم ایران است و تمام یا قسمتی از مراحل تولید آن با دست انجام میشود و در آن ذوق هنری و خلاقیت فکری صنعتگر تجلی یافته باشد. صنایع دستی بعنوان "یک هنر صنعت" که ریشه در آداب، رسوم و سنتهای مردم ایران زمین دارد همواره طی قرون متمادی برای اکثریت مردم خاصه روستائیان و عشایر منبع کار و درآمد بوده و از نظر اقتصادی دارای جایگاه بسیار خوبی بوده است. وسعت سرزمین، تنوع اقلیمی، اعتقاد به دین و باورهای دینی و در کنار آنها ذوق و سلیقه بالای ایرانیان باعث شده است که در جای جای این کشور متمدن بتوان به آسانی نشانه هایی از صنایع دستی یافت. از گذشته های بسیار دور صنعتگران سخت کوش و با ذوق ایران کوشیده اند تا با تولید انواع صنایع دستی همچون زیراندازهای قالی و گلیم و نیز آثاری همچون افزارهای فلزی و زیور آلات، اندیشه و افکار، خلاقیت و در نهایت ایمان خود به خالق هستی و اعتقاد خویش به فرهنگ بومی را در قالب این محصولات زیبا به جهانیان بیان داشته و تحسین آنها را برانگیزند. معمولاً صنایع دستی را به صنعت یا هنر کاربردی در برابر هنر محض تعبیر می کنند. به عبارتی صنایع دستی حلقه مشترکی میان هنر و صنعت است. ترکیبی از صنعت و صنعت هنر و خلاقیت است که از دیدگاه اعتقادات، باورها و سنتهای قومی و ملی مایه گرفته و به وجود آمده است. به طور کلی می توان گفت که صنایع دستی به طور اعم و به معنی وسیع آن به رشته هایی اطلاق می شود که دست انسان در تولید آن عامل اصلی و اساسی به شمار می رود. این مفهوم شامل صنایع دستی هنری صنایع روستایی و صنایع خدماتی می گردد. ولی به طور اخص به صنایع دستی هنری اطلاق می شود. البته

این نکته نیز مورد توجه است که در روند تکامل صنایع دستی ، غالبا مشاهده می شود که یک هنر بومی در برخورد با نیاز های زندگی حالت صرفا ذوقی خود را از دست داده و جنبه کاربردی و رفع نیاز پیدا کرده است .

ایران و شورای جهانی صنایع دستی:

سازمان صنایع دستی ایران از سال ۱۳۴۷ به عنوان ارگان ملی مسئول صنایع دستی کشور به عضویت شورای جهانی صنایع دستی درآمد و از زمان عضویت دو بار میزبان مجمع آسیایی بوده است . چهاردهمین اجلاس در سال ۱۳۶۹ در اصفهان همراه با نخستین نمایشگاه برابری صنایع دستی کشور در چهلستون و دیگری هفدهمین اجلاس بوده که در سال ۱۳۷۲ در تهران همراه با نخستین صنایع دستی آسیا و اقیانوسیه در فرهنگسرای بهمن ترتیب یافت .

ویژگی های صنایع دستی طبق تعریف شورای صنایع دستی ایران:

- نقش اساسی و تعیین کننده نیروی انسانی در تولید
- عدم پیچیدگی ابزار تولید و عدم نیاز به سرمایه گذاری زیاد و زود بازده بودن آن .
- مکمل اقتصاد کشاورزی بودن صنایع دستی در مناطق روستایی .
- قابلیت جایگزینی صنایع دستی جهت برخی از تولیدات ماشینی و یا خارجی به علت برخورداری از ویژگی های مصرفی .
- همراه داشتن بار فرهنگی به علت دستی بودن آن ها .
- قابلیت انتقال سینه به سینه نسل ها و با نظام استاد شاگردی مهارت ها و تخصص های صنایع دستی
- صنایع دستی می باشد که بیشتر کار طلب است تا سرمایه طلب و نقش کار در آن به مراتب بیش از سرمایه گذاری است .
- ارزش افزوده صنایع دستی به مراتب بیش از سایر فعالیت های تولیدی است و به طور متوسط حدود ۷۰٪
- قیمت فروش یک فرآورده دست ساز را دستمزد و تنها حدود ۳۰٪ آن را مواد اولیه تشکیل می دهد .

صنایع دستی و طبقه بندی آن در ایران:

- ۱- بافته های داری
- ۲- پارچه بافی (نساجی سنتی)
- ۳- سفالگری ، سرامیک سازی
- ۴- معرق کاری و منبت کاری
- ۵- خاتم کاری
- ۶- شیشه گری
- ۷- قلم زنی ، مشبک کاری ، حکاکی روی فلزات و آلیاژ ها
- ۸- کاشی کاری

ویژگیهای صنایع دستی ایران

مهمترین ویژگیهای صنایع دستی عبارتند از:

- ۱- برخورداری از بار فرهنگی، یعنی استفاده از طرحهای اصیل وبومی، رنگ های مناسب و طبیعی و شیوه های رنگ آمیزی سنتی
- ۲- تأمین قریب ۹۰ درصد مواد اولیه از منابع داخلی، این امر از وابستگی به خارج از کشور، ما را بی نیاز نموده و از آسیب های احتمالی و فشارهای خارجی برحذر می نماید.
- ۳- نقش دست انسان در تولید آن، در این خصوص چون نقش اساسی در تولید را انسان بازی می کند و بیش از ۹۰ درصد فرایند کار با دست صورت می گیرد محصولات تولیدی خلاقانه است
- ۴- مکمل اقتصاد کشاورزی بودن صنایع دستی در مناطق روستایی
- ۵- عدم همانندی و تشابهات فرآورده های تولیدی با یکدیگر
- ۶- برخورداری از ارزش افزوده بالا و عدم نیازه سرمایه گذاری باسراجه زیاد، همراه باتنوع وانعطا ف پذیری فوق العاده تولیدات وتعدد رشته های صنایع دستی
- ۷- عدم نیاز به سرمایه گذاری زیاد در مقایسه با سایر صنایع
- ۸- عدم نیاز به کارشناسان و متخصصان خارجی با توجه به در اختیار بودن تمام مراحل در داخل کشور
- ۹- امکان پذیر بودن ایجاد وتوسعه صنایع دستی در مناطق مختلف کشور اعم از شهری، روستایی و عشایری

۱۰- امکان انتقال تجربه، رموز و فنون تولیدی در صنایع دستی

۱۱- خود مصرفی بودن بخش عمده تولید و برآورده ساختن نیازهای داخلی

مزیت ها و قابلیت های صنایع دستی :

در عصری که عصر تکنولوژی نامیده میشود چرا ما از صنایع دستی سخن به میان می آوریم؟ اصولاً در بررسی اولیه طرحها و فعالیت های اقتصادی توجیه فنی و اقتصادی از نکات مهمی است که مورد توجه کارشناسان میباشد. صنایع دستی بدلیل فراوانی مواد اولیه، ارزانی، دسترسی آسان به آن عدم نیاز به به سرمایه گذاری بالا، نداشتن آلایندهی زیست محیطی، ارزش افزوده بالا میتواند بهترین گزینه در جهت رفع بیکاری و ایجاد اشتغال باشد. به اعتقاد کارشناسان امروزه اشتغال زایی برای يك نفر در صنعت پتروشیمی نیازمند سرمایه گذاری شش میلیارد تومانی است در حالی که در صنایع دستی با يك هزارم این رقم میتوان برای يك نفر اشتغال ایجاد کرد. بدلیل ارتباط تنگاتنگ صنایع دستی با صنعت توریسم، توجه به این بخش میتواند برای جلب و جذب گردشگران به کشور سودمند باشد. استقبال گردشگران داخلی و خارجی برای خرید یکی از آثار هنری یا صنایع دستی هر شهر یا استان نشان میدهد قابلیت بهره برداری اقتصادی از صنایع دستی کشورمان یکی از اصلی ترین مزایای پرداختن به صنعت گردشگری و تقویت آن است.

نقش صنایع دستی در توسعه:

با توجه به مزیت های اشاره شده نقش صنایع دستی در توسعه کشور عبارتند از:

- ۱- بالا بردن سطح اشتغال با هزینه های بسیار کم
- ۲- ازدیاد درآمد سرانه ملی
- ۳- جذب گردشگران خارجی و توسعه صنعت توریسم
- ۴- ارز آوری مناسب بواسطه صنعت توریسم
- ۵- تاثیر در توسعه صادرات کالاهای غیر نفتی
- ۶- صنایع دستی بدلیل بار فرهنگی قوي میتواند بعنوان سفیر فرهنگی کشور عمل نماید و ابزاری برای گفتگوی تمدن ها باشد.

لذا بیشترین رقم ارسالی صنایع دستی ایران از طریق گردشگران به عنوان ارمغان وسوغات سفر صورت می گیرد. بنابراین ضرورت دارد در راستای توسعه صنایع دستی ابتدا توانهای گردشگری ایران را شناسایی، بررسی و تقویت نمود تا شاهد حضور چشم گیر مسافران باشیم و دست اندرکاران صنایع دستی هم تولیدات خود را بر اساس سلیقه و ذائقه گردشگران تولید و عرضه نمایند تا از اقبال عمومی بیشتری برخوردار که تحقق این امر تاثیر به سزایی بر رونق توریسم فرهنگی ایران خواهد داشت.

راهکارهای توسعه صنایع دستی :

- با بررسی نظرات در مطالب مطروحه مهمترین راهکارهای توسعه صنایع دستی و گردشگری ایران از:
- ۱- برگزاری نمایشگاههای دائمی و فصلی درمناسبت های مختلف در سطوح مختلف استانی، شهرستانی و محلی
 - ۲- تشویق و حمایت از صنعتگران و گسترش آموزش آنها جهت بهبود کیفیت صنایع دستی
 - ۳- تاسیس فروشگاههای دائمی صنایع دستی در شهرستان
 - ۴- سرشماری از صنایع دستی به نوعی که هم تعداد صنعتگران و هم انواع صنایع دستی را مشخص نماید.
 - ۵- ایجاد کارگاههای تولیدی نمونه صنایع دستی و تامین مواد اولیه لازم با هدف توسعه گردشگری ایران
 - ۶- شناسایی مراکز تولیدی صنایع دستی و هدایت گردشگران به آنجا جهت معرفی تولیدات دستی هنرمندان
 - ۷- تقویت و گسترش کارگاههای خانگی و ایجاد کارگاهها و فروشگاههای محلی جهت عرضه محصولات صنایع دستی
 - ۸- فن آوری صنایع دستی از طریق توانمند کردن افراد شاغل در این بخش و نوآوری مطابق شرایط موجود و آینده جهت برطرف نمودن نیازهای متنوع مصرف کنندگان

۹-تاسیس مراکز آموزشی حرفه ای در رشته های مختلف صنایع دستی

۱۰-خرید و بازاریابی محصولات تولید شده توسط موسسات و نهاد های دست انداز کار

۱۱-احیاء برخی از صنایع دستی منسوخ شده و در حال منسوخ در ایران

۱۲-تهیه، توزیع و در دسترس قرار دادن آسان مواد اولیه ارزان برای صنعتگران خصوصا هنرمندان صنایع چوب

۱۳-تهیه و انتشار کاتالوگ یا بروشور که بیانگر مراحل تولید صنایع دستی در کارگاهها باشد.

نتیجه گیری:

رونق گردشگری و افزایش میزان گردشگران در ایران، می تواند آثار مثبتی در بهبود وضعیت اقتصادی بویژه مناطق روستایی، کاهش مهاجرت، توسعه روستاها، افزایش سطح اشتغال، رونق بازار تولیدات کشاورزی خاص، همچنین تبلیغ محصولات، افزایش میزان فروش، دریافت ایده های جدید، رقابتی شدن از لحاظ کیفیت کالاها در بین صنعتگران استان و به طور کلی، رونق و توسعه صنایع دستی ایران را به دنبال داشته باشد.